

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ, ЇХ СПЕЦИФІКА ЗАСТОСУВАННЯ ДО ОБ'ЄКТІВ

Татьянченко С.А.,
аспірант

*Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID: 0009-0000-9839-1473*

Татьянченко С.А. Особливості захисту права власності, їх специфіка застосування до об'єктів.

У статті досліджено питання щодо особливостей захисту права власності, їх специфіка застосування до об'єктів.

Стаття 13 Конституції України проголошує, що засадничим принципом у сфері захисту права власності є положення про те, що держава забезпечує рівний захист всіх суб'єктів права власності. Останніми роками питання про захист права власності набуло важливого теоретичного і практичного значення. Аналіз сучасної судової практики свідчить, що немає єдиної позиції судових органів з вирішення спорів, пов'язаних з порушенням права власності. Суди загальної юрисдикції і господарські суди, розглядаючи спори, пов'язані із захистом порушених прав, неоднозначно застосовують норми чинного законодавства, тому невизначеність судових органів в питанні одноманітного застосування положень цивільного права до спорів даної категорії призводить до порушення конституційних прав власників.

Наголошено на тому, що захист права власності представляє собою комплекс цивільно-правових засобів, які застосовуються у зв'язку з порушенням права власності і які спрямовані на відновлення порушених правовідносин власності, подолання перешкод для їх нормального функціонування та компенсацію завданих власникові збитків.

Як висновок, сказано про те, що захист права власності виступає як самостійне суб'єктивне право, яке виникає в той момент, коли виникає загроза його порушення чи оспорювання. Це право включає в себе правомочності, кожна з яких передбачає активне здійснення позитивних дій.

У сфері правовідносин, пов'язаних із захистом права власності, об'єктами захисту виступає право власності. Саме це право можуть піддаватися порушенню з боку інших осіб, і саме для їх захисту цивільним законодавством передбачено різні способи, які особа може використовувати для захисту своїх порушених або оспорюваних прав.

Суб'єктами правовідносин, пов'язаних із захистом права власності, є, з одного боку, особи, які мають права власності до конкретного об'єкта, і особи, які утримують в себе майно згідно з відповідними договорами чи законами, і які, відповідно до правових норм, мають право вимагати захисту своїх порушених суб'єктивних прав. З іншого боку, це особи, дії яких призвели до неправомірного порушення суб'єктивних прав.

Ключові слова: право власності, способи захисту, об'єкти, обмеження, принципи, приналежність.

Tatyanchenko S.A. Peculiarities of property rights protection, their specific application to objects.

The article examines the issue of the specifics of the protection of property rights, the specifics of their application to objects.

Article 13 of the Constitution of Ukraine declares that the fundamental principle of in the field of protection of property rights there is a provision that the state provides equal protection of all subjects of property rights. In recent years, the question of protection of property rights has gained important theoretical and practical importance. The analysis of modern judicial practice shows that there is no

unified position of judicial bodies on the resolution of disputes related to the violation of property rights. Courts of general jurisdiction and commercial courts, when considering disputes related to the protection of violated rights, ambiguously apply the norms of current legislation, therefore, the uncertainty of judicial authorities in the matter of the uniform application of the provisions of civil law to disputes of this category leads to the violation of the constitutional rights of owners.

It is emphasized that the protection of property rights is a complex of civil legal means, which are aimed, on the one hand, at ensuring the normal economic use of property and maintaining property rights in an intact state, and, on the other hand, at restoring violated property relations, overcoming obstacles to their normal functioning and compensation for damages caused to the owner.

As a conclusion, it is said that the protection of property rights acts as an independent subjective right that arises at the moment when there is a threat of its violation or dispute. This right includes powers, each of which involves the active implementation of positive actions.

In the field of legal relations related to the protection of property rights, the objects of protection are directly the rights to certain objects. It is these rights that can be violated by other persons, and it is for their protection that the civil law provides for various means that a person can use to protect his violated or disputed rights, which are subject to protection by the law of interests.

Subjects of legal relations related to the protection of property rights are, on the one hand, persons who have property rights to a specific object, and persons who retain property in accordance with relevant contracts or laws, and who, accordingly to legal norms, have the right to demand protection of their violated subjective rights. On the other hand, these are persons whose actions led to the unlawful violation of subjective rights to property objects.

Key words: ownership, methods of protection, objects, limitations, principles, affiliation.

Постановка проблеми. Право власності вважається природним та невід'ємним правом людини, тому гарантування захисту прав усіх суб'єктів даної правомочності визнається однією з ключових завдань кожної розвиненої держави. Система відносин власності пронизує всі аспекти економічних відносин.

Перехід до ринкової економіки в Україні вимагав значних реформ у соціально-економічних відносинах. Ці реформи передбачали введення приватної власності на засоби виробництва для підвищення ефективності використання ресурсів. Приватна власність стала основою ринкової економіки, і зміни в законодавстві, зокрема у цивільному праві, були необхідні для правильного втілення економічних реформ.

Результатом цих змін стало закріплення принципу недоторканності власності на рівні загальних засад цивільного законодавства. Цей принцип передбачає, що власника не можна позбавляти його майна без встановлених законом підстав. Закріплюючи цей принцип, законодавець встановлює рамки для всіх осіб, які можуть стикатися з власником, забезпечуючи нормальний розвиток та реалізацію прав власника та захист від їх незаконного обмеження чи порушення.

Значення принципу недоторканності власності полягає у тому, що власник не може бути позбавлений свого майна без належних підстав, що закріплюється як основна засада цивільного законодавства. Це обмеження забезпечує нормальний розвиток та реалізацію прав власників, а також захист від будь-яких незаконних обмежень чи порушень. Тим не менш, випадки порушення прав власності залишаються актуальними, що ставить під сумнів ефективність заходів, вжитих для їх захисту. Тому детальне вивчення особливостей захисту права власності стає вельми актуальним завданням для юридичних та фізичних осіб, а також інших учасників цивільного обігу.

Стан опрацювання цієї проблематики на сьогоднішній день актуальний є необхідність розробки нових наукових рекомендацій для подальшого вдосконалення чинного законодавства про власність та її захист, а також вдосконалення практики його застосування.

Метою статті є практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання захисту права власності.

Виклад основного матеріалу. Право власності в об'єктивному сенсі охоплює сукупність правових норм, що регулюють відносини власності та є юридичною основою для існування і реалізації права власності, яке належить конкретному суб'єкту, тобто, права власності в суб'єктивному сенсі [1]. Зокрема, ст. 321 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) закріплює принцип непорушності права власності, забороняючи неправомірне позбавлення чи обмеження цього права, крім випадків і порядку, встановлених законом [2]. Примусове відчуження об'єктів

права власності може бути застосоване лише у виняткових випадках суспільної необхідності та за умови повного відшкодування їх вартості, відповідно до ст. 353 ЦК України.

Право власності в суб'єктивному сенсі представляє собою право особи на майно, яке вона здійснює відповідно до закону за власним розсудом, незалежно від волі інших осіб (згідно зі ст. 316 ЦК України). Інколи його визначають також як право володіти, користуватися та розпоряджатися річчю на власний розсуд [3, с. 22].

Однак, легальне визначення права власності у ст. 316 ЦК України виявляється більш точним, оскільки воно пояснює значення власності як вищого права особи над річчю, яке визнають інші особи [1, с. 120]. Засади здійснення права власності регулюються багаторівневою системою цивільного законодавства, яка визначає принципи, види права власності, способи набуття та припинення цього права, а також особливості його реалізації на окремі об'єкти. Конституція України містить основні принципи регулювання відносин власності та визначає деякі положення щодо суб'єктів та об'єктів цього права, які більш деталізовано розглядаються у Цивільному кодексі України та інших нормативно-правових актах.

Захист права власності представляє собою комплекс цивільно-правових засобів, які спрямовані, з одного боку, на забезпечення нормального господарського використання майна та утримання власницьких прав у непорушеному стані, і, з іншого боку, на відновлення порушених правовідносин власності, подолання перешкод для їх нормального функціонування та компенсацію завданих власникові збитків.

Згідно зі статтею 41 Конституції України, кожен індивід має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, а також результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності.

Стаття 392 Цивільного кодексу України надає власнику право подати позов для визнання його права власності, особливо у випадках його оскарження чи непризнання іншою особою, або в разі втрати документа, що підтверджує його право власності [4, с. 45].

В судовому захисті права власності можуть використовуватися різноманітні позови, такі як позови про визнання права власності, витребування майна з незаконного володіння, поділ спільного майна, визначення розміру часток у спільній власності та інші. Захист може бути реалізований різними речово-правовими та зобов'язально-правовими засобами відповідно до характеру порушення прав власника, що зазнало атаки [6, с. 7].

Цивільний кодекс України також установлює принципи використання права власності. Окрім тих принципів, які вже були згадані в Конституції України і деталізовані на рівні цивільного законодавства, до основних принципів здійснення права власності належать: можливість власника володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном на власний розсуд і вчиняти будь-які дії щодо нього, які не суперечать закону та загальним моральним принципам суспільства (ч.ч. 1, 2 ст. 319 ЦК України); заборона втручання держави у використання власником права власності (ч. 6 ст. 319 ЦК України); накладення на власника обов'язку утримання власності, зокрема, зобов'язання проводити заходи, спрямовані на збереження майна в належному стані та гарантування безпеки його майна для життя та здоров'я третіх осіб (ст. 322 ЦК України).

Визнання права власності як способу захисту права власності прямо закріплено у ст. 392 ЦК та опосередковано – у вже згаданій ст. 16 ЦК. Зокрема, ст. 392 ЦК визначено два випадки, коли власник майна може подати позов/заяву про визнання його права власності:

- 1) якщо це право оспорує або не визнає інша особа;
- 2) у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності.

Отже, позов про визнання права власності на майно необхідний позивачеві тоді, коли в інших осіб виникають сумніви щодо належності йому цього майна, створюється неможливість реалізації позивачем свого права власності через наявність таких сумнівів чи втрату належних правовстановчих документів на майно, зокрема коли інші особи чинять перешкоди власнику або незаконно вилучають майно в нього [5, с. 67].

Норми ЦК України, які визначають виникнення та припинення права власності, зазначені у главах 24 та 25. Згідно зі ст. 328 ЦК України, право власності набувається на підставах, не заборонених законом, зокрема через правочини. Право власності вважається правомірно набутим за загальним правилом, якщо закон не передбачає інше, або суд не встановив незаконність набуття цього права (ч. 2 ст. 328 ЦК України) [7].

Розглядаючи це питання, важливо враховувати, що всі підстави виникнення права власності

можна розділити на первісні та похідні способи. Первісні способи включають виготовлення або створення нової речі, переробку речі (специфікацію), привласнення загальнодоступних дарів природи, заволодіння безхазяйною річчю, знахідку, затримання бездоглядної домашньої тварини, знайдення скарбу, набуття права власності за набувальною давністю (ст. 331–344 ЦК України).

Похідні способи, з іншого боку, передбачають перехід права власності від однієї особи до іншої через договори, спадкування, приватизацію тощо (ст. 345 ЦК України).

Також можна виділити дві категорії підстав припинення права власності – ті, які залежать від волі власника (відчуження, знищення майна, відмова від майна) та ті, які не залежать від волі власника (примусовий викуп майна, стягнення на майно, конфіскація, втрата майна через стихійне лихо, смерть власника) (ст. 346 ЦК України).

Висновки. Отже, захист права власності виступає як самостійне суб'єктивне право, яке виникає в той момент, коли виникає загроза його порушення чи оспорювання. Це право включає в себе правомочності, кожна з яких передбачає активне здійснення позитивних дій.

У сфері правовідносин, пов'язаних із захистом права власності, об'єктами захисту стають безпосередньо права на визначені об'єкти. Саме ці права можуть піддаватися порушенню з боку інших осіб, і саме для їх захисту цивільним законодавством передбачено різні засоби, які особа може використовувати для захисту своїх порушених або оспорюваних прав, що підлягають захисту законом інтересів.

Суб'єктами правовідносин, пов'язаних із захистом права власності, є, з одного боку, особи, які мають права власності до конкретного об'єкта, і особи, які утримують в себе майно згідно з відповідними договорами чи законами, і які, відповідно до правових норм, мають право вимагати захисту своїх порушених суб'єктивних прав. З іншого боку, це особи, дії яких призвели до неправомірного порушення суб'єктивних прав на об'єкти власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Некіт К.Г. Загальні положення про право власності. Цивільне законодавство України: навч. посібник за ред. Є.О. Харитонова, К.Г. Некіт. Одеса. 2013. С. 119–133.
2. Цивільно-правовий захист права власності: навч.-метод. посіб. Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса. 2023. 53 с.
3. Гнатів О.Б. Захист права власності в цивільному праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. 202 с.
4. Право власності: навч. посібник. Харитонов Є.О., Харитонова О.І., Некіт К.Г. Одеса. 2018. 256 с.
5. Красько В.В., Дяченко С.В. Принцип неприпустимості зловживання цивільними процесуальними правами: правова природа та специфіка застосування в судовій практиці. Публічне та приватне право. № 4. 2019. С. 65–69.
6. Цивільне та сімейне право України: навч. посіб. авт. кол.; за ред. Є.О. Харитонова. Одеса. 2018. 598 с.
7. Захист права власності. 2023. Електронний ресурс: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Захист_права_власності.